ҮНДЭСНИЙ АУДИТЫН ГАЗРЫН ХАРЬЯА
ХОВД АЙМАГ ДАХЬ ТӨРИЙН АУДИТЫН ГАЗАР

САНХҮҮГИЙН ТАЙЛАНГИЙН АУДИТ

Манхан сумын төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан, төсвийн гүйцэтгэлд хийсэн аудитын тайлан

Аудитын код: ХОА-2022/07/НА-СТА-ТТЗ

Цахим хуудас: www.audit.mn Ховд хот 2023 он	Ховд аймаг дахь Төрийн аудитын газрын дарга, Тэргүүлэх аудитор: Х.Болдбаатар Цахим хаяг: Boldbaatar.Kh @audit.gov.mn Аудитын менежер: А.Цэцэгсүрэн Утас:70432545 Цахим хаяг: tsetsegsuren.a@audit.gov.mn Аудитор: Erdenetsetsegd@audit.gov.mn Утас: Цахим хаяг:

Энэхүү аудитын тайлантай холбоотой нэмэлт мэдээллийг дээрх хаягаар авна уу.

АГУУЛГА

1.**ХАРААТ БУС АУДИТОРЫН ДҮГНЭЛТ**......3
2.АУДИТ ХИЙСЭН САНХҮҮГИЙН ТАЙЛАН, ТӨСВИЙН ГҮЙЦЭТГЭЛ......5
2.1 Аудит хийсэн нэгтгэсэн санхүүгийн байдлын тайлан (мянган төгрөг)......5
2.2 Аудит хийсэн нэгтгэсэн санхүүгийн үр дүнгийн тайлан (мянган төгрөг......6
2.3 Аудит хийсэн нэгтгэсэн мөнгөн гүйлгээний тайлан (төгрөгөөр)......9
2.4 Аудит хийсэн цэвэр хөрөнгө/өмчийн өөрчлөлтийн тайлан (төгрөгөөр)......12
2.5 Аудит хийсэн төсвийн гүйцэтгэлийн тайлан (төгрөгөөр)......13
2.6 Аудит хийсэн нэмэлт төсвийн гүйцэтгэлийн тайлан (төгрөгөөр)......15
3. **САНХҮҮГИЙН ТАЙЛАНГИЙН ТОДРУУЛГА**......16
3.1 Байгууллага, түүний үйл ажиллагаа......16
3.3 Санхүүгийн тайлагналын үзэл баримтлал......17
3.4 Нягтлан бодох бүртгэлийн гол бодлого, толилуулгад гарсан өөрчлөлтүүд......17
3.5 Төсвийн төлөвлөлт, гүйцэтгэл, нэмэлт төсөв......20
4. **АУДИТЫН ТАЙЛАН**......22
4.1 Ерөнхий зүйл......22
4.2 Материаллаг байдал......22
4.3 Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн хэрэгжилт......23
4.4.1 Шилэн дансны тухай хуулийн хэрэгжилт......23
5. **АУДИТЫН ИЛРҮҮЛЭЛТ**......24
6. **АУДИТААР ИЛЭРСЭН БУРУУ ИЛЭРХИЙЛЛИЙН НЭГТГЭЛ**......27

Товчилсон үгийн жагсаалт

УСНББОУС	Улсын Секторын Нягтлан Бодох Бүртгэлийн Олон Улсын Стандарт
АДБОУС	Аудитын Дээд Байгууллагын Олон Улсын Стандарт
ӨХЗ	Өмч хамгаалах зөвлөл
ЗДТГ	Засаг даргын тамгын газар
ОНӨААТҮГ	Орон нутгийн өмчит аж ахуун тооцоот үйлдвэрийн газар
ИТХ	Иргэдийн төлөөлөгчдийн хурал
ЗДНХ	Засаг даргын нөөц хөрөнгө
ОНХС	Орон нутгийн хөгжлийн сан
ГХУСЗЗ	Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх салбар зөвлөл
ХХС	Хоршоо хөгжүүлэх сан

1.ХАРААТ БУС АУДИТОРЫН ДҮГНЭЛТ

ХОВД АЙМАГ ДАХЬ
ТӨРИЙН АУДИТЫН ГАЗАР
84000 Цамбагарав баг, Жаргалант сум, Ховд
Утас: 976-70433061, Факс: 976-70433061
E-mail: khovd@audit.gov.mn

2023.03.25 № 2/119
танай ____________-ны №____________-т

МАНХАН СУМЫН ЗАСАГ
ДАРГА Т.ЛХАГВАСҮРЭН
ТАНАА

Хязгаарлалттай дүгнэлт

Төрийн аудитын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3.1, 8 дугаар зүйлийн 8.1, Төсвийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.9.2-д заасны дагуу Манхан сумын ТТЗ-ийн 2022 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрөөрх санхүүгийн байдал, санхүүгийн үр дүн, цэвэр хөрөнгө/өмчийн өөрчлөлт, мөнгөн гүйлгээний тайлан, тодруулгууд болон төсвийн гүйцэтгэлд аудит хийлээ.

Манхан сумын ТТЗ-ийн 2022 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрөөрх санхүүгийн тайлан, төсвийн гүйцэтгэлийг Төсвийн тухай хууль, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хууль, Улсын секторын нягтлан бодох бүртгэлийн олон улсын стандартад нийцүүлэн бүх материаллаг зүйлсийн хувьд үнэн зөв толилуулсан байна.

Дүгнэлтийн үндэслэл

Төрийн аудитын байгууллага аудит хийхдээ Аудитын дээд байгууллагын олон улсын стандарт, түүнд нийцүүлэн Монгол Улсын Ерөнхий аудиторын баталсан журам, зааврын дагуу гүйцэтгэж, аудит хийгдэх байгууллагаас хараат бус, аудиторын ёс зүйн үүрэг хариуцлагыг биелүүлж ажилласан. Бидний цуглуулсан хангалттай бөгөөд зохистой аудитын нотолгоо нь дүгнэлт өгөх үндэслэл болно.

Орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгө оруулалтын зардлын зарцуулалтад дотоод хяналт хэрэгжүүлээгүй анхан шатны баримтын бүрдүүлэлт хангалтгүй, жолоочийн тооцоо бодож замын хуудас баталгаажуулаагүй, төсвөөс үр ашиггүй тэвчиж болох зардлуудад хөрөнгө гаргасан зэрэг 152.5 сая төгрөгийн зөрчлүүд нь Төсвийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.4.8-д "төсвийг зохистой удирдаж авлага, өр төлбөр үүсгэхгүй байх", Төсвийн тухай хуулийн 6-р зүйлийн 6.4.1-д "төсвийг үр ашигтай, хэмнэлттэй байхаар төлөвлөж, зарцуулах", 16-р зүйлийн 16.5.6-д "дотоод аудитын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх", Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуй нэгж байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ" гэсэн заалтуудтай тус тус нийцээгүй, “Тохиолдсон байх”, “Иж бүрэн байх”, “Нийцсэн бөгөөд зохистой байх”, “Үнэлгээ ба хуваарилалт” батламж мэдэгдлийг хангахгүй байна.

Асуудлыг онцолсон хэсэг

Нийт орлого 417.3 сая төгрөг орж 44.6 сая төгрөгөөр тасарч биелсэн байна.Малын хөлийн татвар 30.6 сая, газрын төлбөр 0.3 сая, ан амьтан нөөц ашигласны төлбөр 51.4 сая төгрөгөөр тасарч татварын бус орлого 19.0 сая, цалин хөлсний орлого 54.1 сая, хүн амын орлогын албан татвар 17.0 сая төгрөгөөр биелсэн байна.

Аудитын гол асуудал

АДБОУС 2701.8-д тодорхойлсон тайлант үеийн санхүүгийн тайлангийн аудитад үлэмж нөлөө үзүүлэх ажил гүйлгээ нь Цэцэрлэгийн хуучин байрны засвар 80.0 сая, Соёлын төвийн дээвэр, гадна пасадны засвар 87.4 сая, Гэр хорооллын гэрэлтүүлгийн ажилд 25.0 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалт хэрэгжүүлсэн нь иргэдийн эрх ашигт нийцсэн үр дүнтэй ажил болсон байна.

021020180

Бусад асуудлын хэсэг

Өмнөх онуудад төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн нэгтгэсэн тайланд нэгтгэгддэг байсан Ерөнхий боловсролын сургууль, Хүүхдийн цэцэрлэг, Эрүүл мэндийн төв, Соёлын төвийн санхүүгийн тайлангийн тогтмол зардлаас бусад үзүүлэлтүүд системийн дээд байгууллагын тайланд нэгтгэгдэх бодлогын өөрчлөлт бий болсонтой холбоотойгоор эдийн засгийн гол үзүүлэлтүүдэд нөлөөлөл бүхий өөрчлөлтүүд орсон байна.

Санхүүгийн тайланд төсвийн захирагчийн хүлээх үүрэг, хариуцлага

Төсвийн захирагч санхүүгийн тайлан, төсвийн гүйцэтгэлийг Төсвийн тухай хууль, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хууль, Улсын секторын нягтлан бодох бүртгэлийн олон улсын стандартын дагуу үнэн зөв бэлтгэж толилуулах үүрэгтэй.

Санхүүгийн тайланг залилан эсвэл алдааны улмаас үүсэх материаллаг буруу илэрхийлэлгүй бэлтгэхэд шаардлагатай гэж үзсэн дотоод хяналтыг тодорхойлж, хэрэгжүүлэх үүрэг хариуцлага хүлээнэ.

Төрийн аудитын байгууллагын үүрэг, хариуцлага

Төрийн аудитын байгууллага залилан эсвэл алдааны улмаас үүсэх материаллаг буруу илэрхийллээс санхүүгийн тайлан бүхэлдээ ангид эсэх талаарх үндэслэлтэй баталгаажуулалт олж авах, дүгнэлт, зөвлөмж бүхий аудитын тайлан гаргах зорилготой.

Үндэслэлтэй баталгаажуулалт нь дээд түвшнийх боловч үнэмлэхүй түвшний баталгаажуулалт биш бөгөөд АДБОУС-ын дагуу хийсэн аудитаар бүх материаллаг буруу илэрхийлэл бүрийг илрүүлнэ гэсэн баталгаа болохгүй юм.

Буруу илэрхийлэл нь залилан эсвэл алдаанаас үүсэж болох бөгөөд дангаараа эсвэл нийлээд уг санхүүгийн тайланд үндэслэн гарах хэрэглэгчдийн эдийн засгийн шийдвэрт нөлөөлөх үндэслэлтэй байвал материаллаг гэж үздэг.

ХҮНДЭТГЭСЭН: ДАРГА,
ТЭРГҮҮЛЭХ АУДИТОР: Х.БОЛДБААТАР

2.АУДИТ ХИЙСЭН САНХҮҮГИЙН ТАЙЛАН, ТӨСВИЙН ГҮЙЦЭТГЭЛ

2.1 Аудит хийсэн санхүүгийн байдлын тайлан

/мянган төгрөгөөр/

Код:	Тайлангийн үзүүлэлт	2021оны 12-р сарын 31	2022 оны 12-р сарын 31
1	ЭРГЭЛТИЙН ХӨРӨНГИЙН ДҮН	766,665.3	397,866.6
31	МӨНГӨН ХӨРӨНГӨ	182,745.2	201,069.3
33	АВЛАГА	238,359.0	136,576.3
35	БАРАА МАТЕРИАЛ	341,071.1	40,285.0
36	НӨӨЦИЙН БАРАА	4,490.0	19,936.0
2	ЭРГЭЛТИЙН БУС ХӨРӨНГИЙН ДҮН	8,188,284.8	4,378,891.3
39	ҮНДСЭН ХӨРӨНГӨ	8,188,284.8	4,378,891.3
39200	Биет хөрөнгө	7,992,103.2	4,286,176.4
39300	Биет бус хөрөнгө	196,181.6	92,714.9
3	НИЙТ ХӨРӨНГИЙН ДҮН III=I+II	8,954,950.1	4,776,757.9
4	НИЙТ ӨР ТӨЛБӨР	5,813.0	12,409.5
41	БОГИНО ХУГАЦААТ ӨР ТӨЛБӨР	5,813.0	12,409.5
41300	Өглөг	5,813.0	12,409.5
5	ЦЭВЭР ХӨРӨНГӨ ӨМЧИЙН ДҮН	8,949,137.1	4,764,348.4
51	Засгийн газрын хувь оролцоо	8,949,137.1	4,764,348.4
51100	Засгийн газрын оруулсан капитал	3,468,482.9	974,241.4
511002	Орон нутгийн төсвийн оруулсан хөрөнгө	3,468,482.9	974,241.4
51200	Хуримтлагдсан үр дүн	3,287,655.3	2,786,099.0
51300	Хөрөнгийн дахин үнэлгээний зөрүү	2,192,999.0	1,004,008.0
6	ӨР ТӨЛБӨР, ЦЭВЭР ХӨРӨНГӨ ӨМЧИЙН ДҮН VI=IV+V	8,954,950.1	4,776,757.9

2.2 **Аудит хийсэн санхүүгийн үр дүнгийн нэгтгэсэн тайлан**

/мянган.төгрөгөөр/

Код:	Тайлангийн үзүүлэлт	2021оны 12-р сарын 31	2022 оны 12-р сарын 31
I	ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ОРЛОГЫН ДҮН (I)	4,613,356.80	1,754,002.20
11	ТАТВАРЫН ОРЛОГО	83,469.20	358,191.00
110	Орлогын албан татвар	65,091.80	242,142.40
1100	Хувь хүний орлогын албан татвар	65,091.80	242,142.40
113	Хөрөнгийн албан татвар	2,778.00	57,422.90
118	Бусад татвар, төлбөр, хураамж	15,599.50	58,625.70
12	ТАТВАРЫН БУС ОРЛОГО	248,625.50	240,897.00
120	Нийтлэг татварын бус орлого	248,625.50	240,897.00
13	ТУСЛАМЖ, САНХҮҮЖИЛТИЙН ОРЛОГО	4,281,262.10	1,154,914.20
II	ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЗАРДЛЫН ДҮН	4,789,596.40	1,881,331.40

21	УРСГАЛ ЗАРДАЛ	4,789,596.40	1,881,331.40
210	БАРАА, АЖИЛ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ЗАРДАЛ	3,604,340.40	1,821,424.70
2101	Цалин хөлс болон нэмэгдэл урамшил	1,984,112.70	450,800.00
2102	Ажил олгогчоос нийгмийн даатгалд төлөх шимтгэл	260,532.00	55,180.50
2103	Байр ашиглалттай холбоотой тогтмол зардал	360,132.00	483,489.70
2104	Хангамж, бараа материалын зардал	230,833.50	469,842.20
2105	Нормативт зардал	172,890.50	335.30
2106	Эд хогшил, урсгал засварын зардал	6,867.90	8,478.50
2107	Томилолт, зочны зардал	5,730.70	4,991.20
2108	Бусдаар гүйцэтгүүлсэн ажил, үйлчилгээний төлбөр, хураамж	22,318.70	9,508.20
2109	Бараа үйлчилгээний бусад зардал	560,922.30	338,799.20
213	УРСГАЛ ШИЛЖҮҮЛЭГ	1,185,256.00	59,906.70
III	ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮР ДҮН (III)=(I)-(II)	(176,239.60)	(127,329.30)
V	ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ БУС ЗАРДЛЫН ДҮН	8,727.60	3,998,678.30
VI	ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ НИЙТ ҮР ДҮН (VI)=(III)+(IV)-(V)	(184,967.20)	(4,126,007.60)

2.3 **Аудит хийсэн мөнгөн гүйлгээний нэгтгэсэн тайлан**

/мянган.төгрөгөөр/

Код:	**Тайлангийн үзүүлэлт**	**2021оны 12-р сарын 31**	**2022 оны 12-р сарын 31**
I	ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ МӨНГӨН ОРЛОГЫН ДҮН (I)	4,537,537.60	1,630,348.60
11	ТАТВАРЫН ОРЛОГО	83,469.20	358,191.00
110	Орлогын албан татвар	65,091.80	242,142.40
1100	Хувь хүний орлогын албан татвар	65,091.80	242,142.40
113	Хөрөнгийн албан татвар	2,778.00	57,422.90
118	Бусад татвар, төлбөр, хураамж	15,599.50	58,625.70
1180	Бусад нийтлэг төлбөр, хураамж	3,386.60	10,271.60
1181	Газрын төлбөр	1,742.90	3,590.20
1182	Байгалийн нөөц ашигласны төлбөр	10,470.00	44,763.80
12	ТАТВАРЫН БУС ОРЛОГО	194,135.50	107,043.40
120	Нийтлэг татварын бус орлого	194,135.50	107,043.40
13	ТУСЛАМЖ, САНХҮҮЖИЛТИЙН ОРЛОГО	4,259,932.90	1,165,114.20
II	НИЙТ ЗАРЛАГА ба ЦЭВЭР ЗЭЭЛИЙН ДҮН	4,264,453.30	1,179,241.00
21	УРСГАЛ ЗАРДАЛ	4,264,453.30	1,179,241.00
210	БАРАА, АЖИЛ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ЗАРДАЛ	3,063,380.30	1,116,609.40
2101	Цалин хөлс болон нэмэгдэл урамшил	1,983,631.30	451,939.90
2102	Ажил олгогчоос нийгмийн даатгалд төлөх шимтгэл	260,082.80	54,524.00
2103	Байр ашиглалттай холбоотой тогтмол зардал	365,780.00	483,994.70
2104	Хангамж, бараа материалын зардал	70,796.00	25,711.30
2105	Нормативт зардал	192,415.60	485.3
2106	Эд хогшил, урсгал засварын зардал	8,192.40	9,155.90
2107	Томилолт, зочны зардал	7,230.70	3,491.20

2108	Бусдаар гүйцэтгүүлсэн ажил, үйлчилгээний төлбөр, хураамж	24,045.50	11,418.20
2109	Бараа үйлчилгээний бусад зардал	151,206.00	75,889.00
213	УРСГАЛ ШИЛЖҮҮЛЭГ	1,201,073.00	62,631.70
III	ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЦЭВЭР МӨНГӨН ГҮЙЛГЭЭ (III)=(I)-(II)	273,084.30	451,107.60
V	ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН МӨНГӨН ЗАРДЛЫН ДҮН (V)	195,438.60	432,683.50
22	ХӨРӨНГИЙН ЗАРДАЛ	195,438.60	432,683.50
2200	Дотоод эх үүсвэрээр	195,438.60	432,683.50
VI	ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ЦЭВЭР МӨНГӨН ГҮЙЛГЭЭ (VI)=(IV)-(V)	-195,438.60	-432,683.50
VII	САНХҮҮГИЙН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ЦЭВЭР МӨНГӨН ГҮЙЛГЭЭНИЙ ДҮН	-33	-100
23	ЭРГЭЖ ТӨЛӨГДӨХ ТӨЛБӨРИЙГ ХАССАН ЦЭВЭР ЗЭЭЛ	33	100
VIII	НИЙТ ЦЭВЭР МӨНГӨН ГҮЙЛГЭЭ (VIII)=(III)+(VI)+(VII)	77,612.70	18,324.10
101	Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн эхний үлдэгдэл	105,132.50	182,745.20
20	Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн эцсийн үлдэгдэл	182,745.20	201,069.30

2.4 Аудит хийсэн өмчийн өөрчлөлтийн нэгтгэсэн тайлан

/мянган.төгрөгөөр/

Код:	Тайлангийн үзүүлэлт	Засгийн газрын хувь оролцооны нийт дүн	Нийт цэвэр хөрөнгө/өмч
1	2020 оны 12-р сарын 31-нээрх үлдэгдэл	9,118,142.3	9,118,142.3
2	Нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын өөрчлөлт	3,093.1	3,093.1
3	Дахин илэрхийлсэн үлдэгдэл	9,121,235.4	9,121,235.4
4	Үндсэн хөрөнгийн дахин үнэлгээний өсөлт бууралт	(3,093.1)	(3,093.1)
5	Үндсэн хөрөнгийн өсөлт бууралт	15,962.0	15,962.0
9	Тайлант үеийн үр дүн	(184,967.2)	(184,967.2)
10	2021 оны 12-р сарын 31-нээрх үлдэгдэл	8,949,137.1	8,949,137.1
11	2022 оны 1-р сарын 1-нээрх үлдэгдэл	8,949,137.1	8,949,137.1
12	Нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын өөрчлөлт	(123,084.9)	(123,084.9)
13	Дахин илэрхийлсэн үлдэгдэл	8,826,052.2	8,826,052.2
19	Тайлант үеийн үр дүн	(4,126,007.6)	(4,126,007.6)
20	2022 оны 12-р сарын 31-наарх үлдэгдэл	4,764,348.4	4,764,348.4

2.5 Аудит хийсэн төсвийн гүйцэтгэлийн нэгтгэсэн тайлан

/мянган.төгрөгөөр/

	Үзүүлэлт	*Тайлант оны*

Эдийн засгийн ангилал		*Батлагдсан төлөвлөгөө*	**Гүйцэтгэл**
1	**Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн эхний үлдэгдэл**		
2	**НИЙТ ЗАРЛАГА БА ЦЭВЭР ЗЭЭЛИЙН ДҮН**	1,790,177,200.00	1,575,531,572.48
21	**УРСГАЛ ЗАРДАЛ**	1,790,177,200.00	1,142,748,065.48
210	**БАРАА, АЖИЛ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ЗАРДАЛ**	1,730,270,500.00	1,082,841,365.48
2101	**Цалин хөлс болон нэмэгдэл урамшил**	453,693,300.00	451,939,956.39
210101	Үндсэн цалин	319,520,600.00	307,981,313.22
210102	Нэмэгдэл	72,120,100.00	71,899,091.41
210104	Урамшуулал	9,449,600.00	23,074,223.73
210105	Гэрээт ажлын хөлс	52,603,000.00	48,985,328.03
2102	**Ажил олгогчоос нийгмийн даатгалд төлөх шимтгэл**	55,956,700.00	54,523,947.75
210201	Тэтгэврийн даатгал	38,130,400.00	37,633,387.62
210202	Тэтгэмжийн даатгал	4,303,000.00	4,116,812.33
210203	ҮОМШӨ-ний даатгал	3,653,700.00	3,479,805.67
210204	Ажилгүйдлийн даатгал	897,500.00	709,300.93
210205	Эрүүл мэндийн даатгал	8,972,100.00	8,584,641.20
2103	**Байр ашиглалттай холбоотой тогтмол зардал**	483,996,800.00	483,994,679.20
210301	Гэрэл, цахилгаан	24,438,800.00	24,438,479.20
210302	Түлш, халаалт	455,177,800.00	455,466,600.00
210303	Цэвэр, бохир ус	4,380,200.00	4,089,600.00
2104	**Хангамж, бараа материалын зардал**	25,713,800.00	25,711,257.14
210401	Бичиг хэрэг	2,682,600.00	2,882,600.00
210402	Тээвэр, шатахуун	18,598,800.00	18,598,800.00
210403	Шуудан, холбоо, интернэтийн төлбөр	4,232,400.00	4,029,857.14
210406	Бага үнэтэй, түргэн элэгдэх, ахуйн эд зүйлс	200,000.00	200,000.00
2105	**Нормативт зардал**	485,300.00	485,300.00
210503	Нормын хувцас, зөөлөн эдлэл	485,300.00	485,300.00
2106	**Эд хогшил, урсгал засварын зардал**	9,155,900.00	9,155,900.00
210603	Хөдөлмөр хамгааллын хэрэглэл	167,000.00	167,000.00
210604	Урсгал засвар	8,988,900.00	8,988,900.00
2107	**Томилолт, зочны зардал**	3,495,200.00	3,491,200.00

210702	Дотоод албан томилолт	3,495,200.00	3,491,200.00
2108	**Бусдаар гүйцэтгүүлсэн ажил, үйлчилгээний төлбөр, хураамж**	10,803,800.00	10,191,100.00
210801	Бусдаар гүйцэтгүүлсэн бусад нийтлэг ажил үйлчилгээний төлбөр хураамж	9,515,800.00	9,515,100.00
210802	Аудит, баталгаажуулалт, зэрэглэл тогтоох	420,000.00	
210803	Даатгалын үйлчилгээ	145,000.00	128,000.00
210804	Тээврийн хэрэгслийн татвар	145,000.00	
210805	Тээврийн хэрэгслийн оношлогоо	30,000.00	
210806	Мэдээлэл, технологийн үйлчилгээ	425,000.00	425,000.00
210807	Газрын төлбөр	123,000.00	123,000.00
2109	**Бараа үйлчилгээний бусад зардал**	43,348,200.00	43,348,025.00
210901	Бараа үйлчилгээний бусад зардал	27,748,200.00	27,748,200.00
210902	Хичээл үйлдвэрлэлийн дадлага хийх	15,600,000.00	15,599,825.00
2132	**Бусад урсгал шилжүүлэг**	59,906,700.00	59,906,700.00
213205	Төрөөс иргэдэд олгох тэтгэмж, урамшуулал	35,749,700.00	35,749,700.00
213207	Тэтгэвэрт гарахад олгох нэг удаагийн мөнгөн тэтгэмж	24,157,000.00	24,157,000.00
22	**ХӨРӨНГИЙН ЗАРДАЛ**	503,621,500.00	432,683,507.00
2200	**Дотоод эх үүсвэрээр**	503,621,500.00	432,683,507.00
220001	Барилга байгууламж	165,600,000.00	165,226,916.00
221001	Их засвар	262,800,000.00	244,456,591.00
222001	Тоног төхөөрөмж	75,221,500.00	23,000,000.00
23	**ЭРГЭЖ ТӨЛӨГДӨХ ТӨЛБӨРИЙГ ХАССАН ЦЭВЭР ЗЭЭЛ**	140,000,000.00	100,000.00
230001	Эргэж төлөгдөх зээл	140,000,000.00	100,000.00
	ЗАРДЛЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ ЭХ ҮҮСВЭР	1,790,177,200.00	1,651,920,901.48
1320	**ОРОН НУТГИЙН ТӨСВӨӨС САНХҮҮЖИХ**	1,643,459,600.00	1,604,077,565.48
132001	Орон нутгийн төсвөөс	1,256,531,500.00	1,217,149,465.48
132007	Орон нутгийн хөгжлийн сангаас санхүүжих	386,928,100.00	386,928,100.00
120004	**ТӨСӨВТ БАЙГУУЛЛАГЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНААС**	146,717,600.00	47,843,336.00
1200041	Үндсэн үйл ажиллагааны орлогоос санхүүжих	605,000.00	5,625,000.00
1200042	Туслах үйл ажиллагааны орлогоос санхүүжих	40,292,100.00	42,218,336.00
1200043	Урьд оны үлдэгдлээс санхүүжих	105,820,500.00	
4	**Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн эхний үлдэгдэл**		105,820,647.50

5	**Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн эцсийн үлдэгдэл**		182,209,976.50

2.6 Аудит хийсэн нэмэлт төсвийн гүйцэтгэлийн нэгтгэсэн тайлан

/мянган.төгрөгөөр/

Дансны код	Үзүүлэлт	Гүйцэтгэл
	Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн эхний үлдэгдэл	
I	**НИЙТ ЗАРЛАГА БА ЦЭВЭР ЗЭЭЛИЙН ДҮН**	39,620,749.45
21	**УРСГАЛ ЗАРДАЛ**	39,620,749.45
210	**БАРАА, АЖИЛ ҮЙЛЧИЛГЭЭНИЙ ЗАРДАЛ**	39,620,749.45
2104	**Хангамж, бараа материалын зардал**	-
210402	Тээвэр, шатахуун	-
2105	**Нормативт зардал**	-
210502	Хоол, хүнс	-
2108	**Бусдаар гүйцэтгүүлсэн ажил, үйлчилгээний төлбөр, хураамж**	-
210801	Бусдаар гүйцэтгүүлсэн бусад нийтлэг ажил үйлчилгээний төлбөр хураамж	1,227,000.00
2109	**Бараа үйлчилгээний бусад зардал**	38,393,749.45
210901	Бараа үйлчилгээний бусад зардал	32,540,994.00
210902	Нэмэлт санхүүжилтийн төвлөрүүлэх шилжүүлэг	5,852,755.45
II	**ЗАРДЛЫГ САНХҮҮЖҮҮЛЭХ ЭХ ҮҮСВЭР**	39,620,749.45
1311	**Нэмэлт санхүүжилтийн орлого**	39,620,749.45
131105	Төсвийн байгууллагын үндсэн үйл ажиллагааны хүрээнд бий болсон нэмэлт орлого	39,620,749.45
IV	**НИЙТ ЦЭВЭР МӨНГӨН ГҮЙЛГЭЭ (III)=(II)**-(I)	
	Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн эхний үлдэгдэл	
	Мөнгө, түүнтэй адилтгах хөрөнгийн эцсийн үлдэгдэл	

3. САНХҮҮГИЙН ТАЙЛАНГИЙН ТОДРУУЛГА

3.1 **Байгууллага, түүний үйл ажиллагаа**

Манхан сумын Засаг дарга нь Монгол улсын Үндсэн хууль болон УИХ, Засгийн газраас гарч буй хууль тогтоомжид нийцүүлэн “Орон нутгийн хөгжил дэвшилд манлайлагч байж мэдлэг чадварт суурилсан нутгийн захиргааны мэргэшсэн байгууллага байх” эрхэм зорилгын дор үйл ажиллагааны чиглэл зорилтоо тодорхойлон дараах зорилтыг тавин ажилласан байна.Үүнд:

- ✓ Хууль тогтоомж, хөгжлийн бодлого, стратеги зорилт, шийдвэрийг хэрэгжүүлэх ажлыг нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд зохин байгуулж хяналт тавих
- ✓ Баг байгууллагуудын үйл ажиллагааг уялдуулан зохион байгуулж, мэргэшил арга зүйн удирдлагаар хангах
- ✓ Хүний нөөцийн бодлогыг хэрэгжүүлэх ажлыг хууль тогтоомжийн хүрээнд зохин байгуулах
- ✓ Тамгын газрын үйл ажиллагааг удирдан зохин байгуулах, батлагдсан төсвийг зориулалтын дагуу зарцуулах тайлагнах, хяналт тавих
- ✓ Хууль тогтоомжид заасан бусад чиг үүрэг
- ✓ Төрийн үйлчилгээний чанар хүртээмжийг сайжруулах, цахим систем нэвтрүүлж, иргэдийн цаг хугацаа зардлыг хэмнэх
- ✓ Хуулиар тусгайлан олгосон чиг үүргийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээ,

- ✓ Хуулиар олгосон нийтлэг чиг үүргийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээ

3.2 Байгууллагын гадаад, дотоод орчин

Тус байгууллага нь Монгол улсын Засаг захиргаа нутаг дэвсгэрийн нэгжийн тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль, Хөдөлмөрийн тухай хууль, Төсвийн тухай хууль, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хууль, Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль зэрэг хууль тогтоомжуудыг үйл ажиллагаандаа хэрэгжүүлэн ажиллаж байна.

Тайлант хугацаанд байгууллагын үйл ажиллагаа, санхүү, нягтлан бодох бүртгэлд мөрддөг хууль тогтоомж болон бодлого чиглэлд 2022 онд нэмэлт өөрчлөлтүүд орсон байна. 2022 онд нь Монгол улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд 4 удаа, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуульд 1 удаа, Төсвийн тухай хуульд 6 удаа, Шилэн дансны тухай хуульд 1 удаагийн өөрчлөлт орж Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль шинээр батлагдан мөрдөгдөж эхэлсэн байна.

Байгууллагын удирдлагын хэрэгжүүлж байгаа дотоод хяналтуудаас төлөвлөлтийн үе шатанд аудитад хамааралтай хяналтыг авч үзэж, гүйцэтгэх үе шатанд хяналтын сорил гүйцэтгэсний үр дүнд дотоод хяналтын үйл ажиллагааны зохион байгуулалт, хэрэгжилт үр нөлөөтэй байна.

Дотоод аудитын чиг үүрэг, түүний гүйцэтгэсэн ажлын найдвартай байдлын талаар ойлголт олж авснаар дотоод аудитын гүйцэтгэсэн ажлыг аудитад ашиглах, дотоод аудитораас шууд туслалцаа авах шаардлагагүй гэж үзлээ.

Сумын иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын тэргүүлэгчдийн 2022 оны 02 дугаар сарын 10-ны өдрийн 15-р тогтоолоор байгуулагдсан сумын өмч хамгаалах байнгын зөвлөл тус сумын өмч хөрөнгийн ашиглалт, хадгалалт, хамгаалалтад хяналт тавин ажиллаж төсвийн хөрөнгөөр болон хандив тусламжаар ирсэн хөрөнгөд хяналт тавин ИТХ-ын хуралдаанаар тогтоол гаргуулан өмч хөрөнгийг бүртгэлд тусгуулж, актлах хөрөнгийг шийдвэрийн дагуу устгах ажлыг хариуцан ажиллаж жилийн ажлыг 87.6 хувьтай дүгнүүлсэн байна.

Манхан сумын Засаг даргын эрхлэх асуудлын хүрээний байгууллагуудын 2022 оны санхүүгийн үйл ажиллагаанд аймгийн Засаг даргын дэргэдэх санхүүгийн хяналт, дотоод аудитын албанаас хяналт шалгалт хийгдээгүй байна.

3.3 **Санхүүгийн тайлагналын үзэл баримтлал**

Санхүүгийн тайланг бүх материаллаг зүйлсийн хувьд холбогдох санхүүгийн тайлагналын үзэл баримтлалын дагуу бэлтгэсэн эсэх талаар аудитор дүгнэлтээ илэрхийлснээр санхүүгийн тайлангийн зорилтот хэрэглэгчдийн зүгээс үзүүлэх итгэл үнэмшлийн хэмжээг нэмэгдүүлэхэд санхүүгийн тайлангийн аудитын зорилго оршино.

Манхан сумын төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн 2022 оны санхүүгийн тайлан дахь ажил гүйлгээг *аккруэл* сууриар хөтөлж, нийтлэг зорилготой, үнэн зөв толилуулгын үзэл баримтлалын дагуу бэлтгэсэн байна.

Сумын нэгтгэсэн санхүүгийн тайланд мөрдөх тусгайлан баталсан Нягтлан бодох бүртгэлийн бодлогын баримт бичиг байхгүй бөгөөд Сангийн яамнаас гаргасан бодлого шийдвэрүүдийг хэрэгжүүлэн и-баланс цахим программ хангамж ашиглан холбогдох хууль тогтоомж, нягтлан бодох бүртгэлийн стандартад нийцүүлэн, үйл ажиллагааны онцлогт тохируулан ашиглаж байна.

3.4 Нягтлан бодох бүртгэлийн гол бодлого, толилуулгад гарсан өөрчлөлтүүд

Манхан сумын төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайланг Сангийн сайдын 2015 оны 341 дүгээр тушаалаар баталсан “Төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн болон Засгийн газрын санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан, тодруулга бэлтгэх журам”-ын дагуу бэлтгэсэн байна.

Тайлант оны жилийн эцсийн санхүүгийн нэгтгэсэн байдлын тайлангаарх нийт хөрөнгийн дүн өмнөх оноос 4178,2 сая төгрөгөөр буюу 50.1 хувиар буурсан байна.

Хүснэгт 1. Санхүүгийн нэгтгэсэн байдлын тайлангийн үзүүлэлт

/мянган төгрөгөөр/

Тайлангийн үзүүлэлтүүд	Эхний үлдэгдэл	Эцсийн үлдэгдэл	Өөрчлөлт	
Мөнгөн хөрөнгө	182,745.2	201,069.3	(18,324.1)	1.1
Авлага	238,359.0	136,576.3	101,782.7	0.6
Бараа материал	345,561.1	60,221.0	285,340.1	0.2
Үндсэн хөрөнгө	8,188,284.8	4,378,891.3	3,809,393.5	0.5
НИЙТ ХӨРӨНГИЙН ДҮН	8,954,950.1	4,776,757.9	4,178,192.2	0.5
Богино хугацаат өр төлбөр	5,813.0	12,409.5	(6,596.5)	2.1
Цэвэр өмчийн дүн	8,949,137.1	4,764,348.4	4,184,788.7	0.5
Засгийн газрын хувь орлоцоо	8,949,137.1	4,764,348.4	4,184,788.7	0.5
Орон нутгийн төсвийн оруулсан хөрөнгө	3,468,482.9	974,241.4	2,494,241.5	0.3
Хуримтлагдсан үр дүн	3,287,655.3	2,786,099.0	501,556.3	0.8
Хөрөнгийн дахин үнэлгээний зөрүү	2,192,999.0	1,004,008.0	1,188,991.0	0.5
ӨР ТӨЛБӨР, ЦЭВЭР ХӨРӨНГӨ ӨМЧИЙН ДҮН	8,954,950.1	4,776,757.9	4,178,192.2	0.5

Эх сурвалж: Манхан сумын ТТЗ-ын 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан

Дээрх хүснэгтээс харахад, *санхүүгийн нэгтгэсэн байдлын тайлангийн үзүүлэлт өмнөх оны үзүүлэлтээс нөлөө бүхий өөрчлөлттэй мөнгөн хөрөнгө, авлага, бараа материал, үндсэн хөрөнгө цэвэр өмч хөрөнгийн дансууд байна.*

3.4.1 Мөнгөн хөрөнгө

Мөнгөн хөрөнгийн эхний үлдэгдэл 182.7 сая төгрөг, эцсийн үлдэгдэл 201.0 сая төгрөг болж 18.3 сая төгрөгөөр буюу 1.1 хувиар өссөн байна. ОНХС-ийн төлөвлөсөн ажлууд он дамжин хэрэгжиж байгаатай холбогдон олгогдоогүй санхүүжилтийн үлдэгдлээр өссөн байна.

3.4.**2 Авлага**

Авлага дансны эцсийн үлдэгдэл 136.6 сая төгрөг болж, өмнөх оноос 101.8 сая төгрөгөөр *буурсан* байна.

Хүснэгт 1. Санхүүгийн нэгтгэсэн байдлын тайлангийн үзүүлэлт

/мянган төгрөгөөр/

Үзүүлэлт	**Эхний үлдэгдэл**	**Эцсийн үлдэгдэл**	**Өсөлт (+), Бууралт (-)**
Ажиллагчидтай холбогдсон авлага	399.6	1,065.6	666.0
Төлбөртэй үйлчилгээний авлага	37,422.5	-	(37,422.5)
Татаас санхүүжилтийн авлага	2,792.2	-	(2,792.2)
Зээлийн хүүгийн авлага	5,560.4	5,560.4	-
Байгууллагаас авах авлага	20,663.2	13,050.1	(7,613.1)
Хувь хүмүүсээс авах авлага	42,486.8	29,984.3	(12,502.5)
Дүн	109,324.7	49,660.4	(59,664.3)
Тусгай зориулалтын сан	129,034.3	86,915.9	(42,118.4)
Дүн	129,034.3	86,915.9	(42,118.4)
АВЛАГЫН НИЙТ ДҮН	238,359.0	136,576.3	(101,782.7)

Эх сурвалж: Манхан сумын ТТЗ-ын 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан

Ажилчидтай холбоотой авлага 0.6 сая төгрөгөөр өссөн нь, урьдчилгаа цалингийн авлагатай холбоотойгоор өссөн, байгууллагаас авах авлага 3.7 сая, хүмүүсээс авах авлага 12.5 сая, зээлийн хүүгийн авлага 5.5 сая төгрөгөөр буурсантай холбоотой өөрчлөгдсөн байна.

3.4.3 Урьдчилгаа

Урьдчилж гарсан зардлын дансаар мөнгөн орлого зарлага хийгдээгүй байна.

3.4.4 **Бараа материал**

Бараа материалын дансны үлдэгдэл 60.2 сая төгрөг болж 285.3 сая төгрөгөөр буурсан байна.

Хүснэгт 1. Санхүүгийн нэгтгэсэн байдлын тайлангийн үзүүлэлт

/мянган төгрөгөөр/

Тайлангийн үзүүлэлтүүд	Эхний үлдэгдэл	Эцсийн үлдэгдэл	Өөрчлөлт	
Түүхий эд материал	89,995.1	-	89,995.1	0.0
Тусгай зориулалттай материал	30,296.5	-	30,296.5	0.0
Эм боох материал	59,698.6	-	59,698.6	0.0
Бэлэн бүтээгдэхүүн	-	-	-	0.0
Хангамжийн материал	251,076.0	40,285.0	210,791.0	16%
Бичиг хэргийн материал	1,365.6	150.0	1,215.6	0.1
Аж ахуйн материал	51,842.7	26,625.1	25,217.6	0.5
сэлбэг хэрэгсэл	703.0	-	703.0	0.0
Түлш шатах тослох материал	4,033.0	-	4,033.0	0.0
Барилгын засварын материал	258.0	-	258.0	0.0
Хүнсний материал	33,014.2	-	33,014.2	0.0
Бусад хангамжийн материал	154,652.5	8,542.9	146,109.6	0.1
Мал амьтад	5,207.0	4,967.0	240.0	1.0
Нөөцийн бараа	4,490.0	19,936.0	(15,446.0)	1.0
Нийт бараа материал	345,561.1	60,221.0	285,340.1	0.2

Эх сурвалж: Манхан сумын ТТЗ-ын 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан

Тайлант хугацаанд төсвийн хөрөнгөөр 94.2 сая төгрөгийн худалдан авалт хийж 16.6 сая төгрөгийн үнэ төлбөргүй материал орлого авч 77.9 сая төгрөгийн материал зарцуулж 301.6 сая төгрөгийн материал төсөвт байгууллагуудад шилжүүлсэнтэй холбоотой өөрчлөлт орсон байна.

3.4.5 **Үндсэн хөрөнгө**

Үндсэн хөрөнгө дансны үлдэгдэл оны эхэнд 11128.1 сая төгрөг байсан бол оны эцэст 6342.6 сая төгрөг болж 4785.5 сая төгрөгөөр буурсан нь Засаг даргын тамгын газрын балансад бүртгэлтэй улсын төсвийн байгууллагуудын 4735.5 сая төгрөгийн хөрөнгийг балансаас балансад шилжүүлж, 50.0 сая төгрөгийн хөрөнгийн данс хооронд шилжүүлсэн. ОНХС-ийн хөрөнгө оруулалтаар хийгдсэн 6 ажлын өртөг 213.9 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалтын хөрөнгө орлогод авч, 276.3 сая төгрөгийн элэгдэл байгуулсантай холбоотой буурсан байна.

3.4.6 **Өр төлбөр**

Нийт өр төлбөрийн эхний үлдэгдэл 5.8 сая, эцсийн үлдэгдэл 12.4 сая төгрөг болж 6.6 сая төгрөгөөр өссөн нь байгууллагад өгөх хөрөнгө оруулалтын ажлын дутуу санхүүжилттэй холбоотой өглөг байна.

3.4.7 **Цэвэр хөрөнгө, өмч**

Засгийн газрын оролцоо дансны оны эхний үлдэгдэл 8949.1 сая төгрөг байснаас оны эцэст 4764.3 сая төгрөг болж 4174.3 сая төгрөгөөр буурсан нь Ерөнхий боловсролын сургууль, хүүхдийн цэцэрлэг, Эрүүл мэндийн төв, Соёлын төвийн баланс шилжсэнтэй холбоотой байна.

3.5 **Төсвийн төлөвлөлт, гүйцэтгэл, нэмэлт төсөв**

Төсвийн тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.1-д заасны дагуу төсвийг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, тайлагнахад эрх бүхий байгууллага, төсвийн захирагч нь тус хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1-д заасан төсвийн зарчмыг мөрдлөг болгож, хэрэгжүүлэх үүрэгтэй.

3.5.**1 Төсвийн төлөвлөлт**

Төсвийн төсөлд зардлыг санхүүжүүлэх эх үүсвэрийг 1790.2 сая төгрөгөөр, нийт зарлагыг 1790.2 сая төгрөгөөр тооцон төлөвлөж, дээд шатны төсвийн захирагчид хүргүүлсэн байна.

Манхан сумын Төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн 2022 оны нэгтгэсэн төсвийг аймгийн ИТХ-ын 2021 оны 12 дугаар сарын 04 өдрийн 5/07 тоот тогтоолоор 1930.4 сая төгрөгөөр анх баталж ирснийг сум ИТХ-ын 2021 оны 12 сарын 17-ны 4/03 тогтоолоор 1930.4 сая төгрөгөөр баталсан. Өмнө оны болон тайлант оны давсан орлоготой холбоотойгоор аймаг 2022 онд 1 удаа тодотгол хийн 2022 оны 06 дугаар сарын 10-ны 4/05 тоот тогтоолоор нийт 1790.2 сая төгрөгөөр баталсан байна.

Төсвийн тодотголыг сумын ИТХ-аар 2022 оны 06 дугаар сарын 28-ны өдрийн 6/05 тоот тогтоолоор 1790.2 сая төгрөгөөр тодотгож баталжээ.

3.5.**2 Төсвийн гүйцэтгэл**

Тайлант онд 1790.2 сая төгрөгийн төсөв батлснаас гүйцэтгэлээр орон нутгийн төсвөөс 1217.2 сая, 386.9 сая төгрөгийг ОНХС-аас санхүүжих, 5.6 сая төгрөгийг үндсэн үйл ажиллагааны орлогоос, 42.2 сая төгрөгийг туслах үйл ажиллагаанаас, 105.9 сая төгрөгийг өмнөх оны үлдэгдлээс нийт 1757.8 сая төгрөгөөр санхүүжүүлжээ.

Хүснэгт 5. *Татварын болон татварын бус орлогын төлөвлөгөө, гүйцэтгэл*
/мянган төгрөгөөр/

Санхүүжилтийн эх үүсвэр	Төлөвлөгөө	Гүйцэтгэл
Орон нутгийн төсвөөс санхүүжих	1,643,459.6	1,604,077.6
Орон нутгийн төсвөөс	1,256,531.5	1,217,149.5
Орон нутгийн хөгжлийн сан	386,928.1	386,928.1
Нийгмийн даатгалын төсвөөс санхүүжих	-	-
Эрүүл мэндийн даатгалын сангаас санхүүжих		
Төсөвт байгууллагын үйл ажиллагаанаас	146,717.6	47,843.3
Үндсэн үйл ажиллагааны орлогоос	605.0	5,625.0
Туслах үйл ажиллагааны орлогоос	40,292.1	42,218.3
Урьд оны үлдэгдлээс санхүүжих	105,820.5	
ЭХ ҮҮСВЭРИЙН НИЙТ ДҮН	1,790,177.2	1,651,920.9

Тайлант оны гүйцэтгэлээр орон нутгийн төсвөөс 800.1 сая, орон нутгийн татварын болон татварын бус орлого 417.1 сая, ОНХС-ийн санхүүжилт 386.9 сая, үндсэн үйл ажиллагааны орлогоос 5.6 сая, туслах үйл ажиллагааны орлого буюу сум хөгжүүлэх сангийн зээлийн эргэн төлөлт, хамтын гэрээний орлогоос 42.2 сая төгрөг, оны эхний үлдэгдлээс 105.8 сая

төгрөгийг тус тус зарцуулах эрх нээлгэж нийт 1757.8 сая төгрөгийн орлого бүрдүүлж, урсгал үйл ажиллагаанд 1575.5 сая төгрөгийг зарцуулж 182.2 сая төгрөгийн үлдэгдэлтэйгээс ОНХС-д зарцуулагдаагүй үлдсэн үлдэгдэл 40.4 сая төгрөг, Хоршоо хөгжүүлэх санд 141.8 сая төгрөгийн үлдэгдэлтэй тайлагнасан байна. Сумын орон нутгийн ерөнхий орлогын дансанд 5.8 сая төгрөгийг төвлөрүүлжээ.

Төсвийн нийт зардлын гүйцэтгэл 1575.5 сая төгрөг буюу 89.6 хувьтай байгаа нь урсгал үйл ажиллагааны зардлыг 32.5 сая төгрөгөөр батлагдсан төсвийг хэмнэж зарцуулсан байна.

Үндсэн үйл ажиллагааны орлогыг 0.6 сая, туслах үйл ажиллагааны орлого 40.2 сая төгрөгөөр тус тус батлагдаж гүйцэтгэлээр үндсэн үйл ажиллагааны орлогыг 5.6 сая, туслах үйл ажиллагааны орлогоос сум хөгжүүлэх сангийн зээлийн эргэн төлөлтөөс 42.2 сая, нийт 40.8 сая төгрөгийн орлого бүрдүүлж 6.9 сая төгрөгөөр туслах үйл ажиллагааны орлого буюу зээлийн эргэн төлөлтийн орлого давж биелсэн байна.

Хүснэгт 6. Сумын татварын орлогын төлөвлөгөө, гүйцэтгэл */сая.төгрөг/*

Орлогын ангилал	2022 оны		Зөрүү
	Төлөвлөгөө	Гүйцэтгэл	
Татварын нийт орлогын дүн	461.9	417.3	44.6
Нийт орлого ба тусламжийн дүн	421.9	358.1	63.8
Татварын орлого	421.9	358.1	63.8
Орлогын албан татвар	230.4	242.1	(11.7)
Хувь хүний орлогын албан татвар	230.4	242.1	(17.00)
Цалин, хөлс, шагнал, урамшуулал болон тэдгээртэй адилтгах хөдөлмөр эрхлэлтийн орлогын	140.7	194.8	(54.1)
Үйл ажиллагааны орлого	31.6	19.4	12.2
Хөрөнгийн орлого	27.0	20.5	
Шууд бус орлого	31.1	6.2	24.9
Хөрөнгийн албан татвар	88.6	57.4	31.2
Үл хөдлөх эд хөрөнгийн албан татвар	3.0	2.9	0.1
Бууны албан татвар	3.0	2.5	0.5
Малын тоо толгойн албан татвар	82.6	52.0	30.6
Иргэдийн мөнгөн хадгаламжийн хүүгийн орлого	-	-	-
Бусад татвар, төлбөр, хураамж	102.9	58.6	44.3
Бусад нийтлэг төлбөр, хураамж	3.6	10.3	(6.7)
Улсын тэмдэгтийн хураамж	1.5	7.9	(6.4)
Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал ашигласны	1.0	1.1	(0.1)
Хог хаягдлын үйлчилгээний хураамж	1.1	1.3	(0.2)
Газрын төлбөр	3.9	3.6	0.3
Газрын төлбөр	3.9	3.6	0.3
Дуудлага худалдаа	-	-	-
Байгалийн нөөц ашигласны төлбөр	95.4	44.7	50.7
Ан амьтны нөөц ашигласны төлбөр	94.0	42.6	51.4
Ус, рашааны нөөц ашигласны төлбөр	0.4	0.4	-
Байгалийн ургамлын нөөц ашигласны төлбөр	1.0	1.7	(0.7)
Татварын бус орлого	40.0	59.2	(19.2)
Нийтлэг татварын бус орлого	40.0	59.2	(19.2)
Нэр зааж ангилагдаагүй орлого	10.0	15.3	(5.3)
Торгуулийн орлого	30.0	43.9	(13.9)

Эх сурвалж: Алтай сумын ТТЗ-ын 2022 оны санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан

Нийт орлого 417.3 сая төгрөг орж 44.6 сая төгрөгөөр тасарч биелсэн байна.Малын хөлийн татвар 30.6 сая, газрын төлбөр 0.3 сая, ан амьтан нөөц ашигласны төлбөр 51.4 сая

төгрөгөөр тасарч татварын бус орлого 19.0 сая, цалин хөлсний орлого 54.1 сая, хүн амын орлогын албан татвар 17.0 сая төгрөгөөр биелсэн байна.

Батлагдсан төсөв, гүйцэтгэл, түүний хэтрэлт, хэмнэлтийг орлого, зардлын зүйл тус бүрээр энэ тайлангийн 2.5-д харуулав.

3.5.3 Нэмэлт төсөв

Төсвийн тухай хуулийн 47 дугаар зүйлийн 47.2-т "нэмэлт төсөв, түүнтэй холбогдсон үйл ажиллагаа нь төсвийн нэгэн адил санхүүгийн болон төсвийн гүйцэтгэлийн тайлангийн бүрэлдэхүүн хэсэг байна" гэж заасны дагуу байгууллага нэмэлт санхүүжилтийн тайлан гаргах үүрэгтэй.

Нэмэлт санхүүжилтийн тайлангаар ЗДТГ-ын нэмэлт дансаар Засаг даргын тамгын газрын дансанд 38.2 сая төгрөг, ИТХ-ын дансанд 1.5 сая төгрөгийн орлого төвлөрүүлж өвс тэжээлийн үнэд 15.5 сая, шатахуун 5.1 сая, шүлхийн зардалд 6.2 сая, бусад урсгал зардалд 7.0 сая төгрөг зарцуулж 5.9 сая төгрөг төвлөрүүлсэн байна.

Нэмэлт төсвийн тайланг орлого, зардлын зүйл тус бүрээр энэ тайлангийн 2.6-д харуулав.

4. АУДИТЫН ТАЙЛАН

4.1 Ерөнхий зүйл

Төрийн аудитын тухай хуулийн 20 дугаар зүйлийн 20.1-д "Төрийн аудитын байгууллага аудитын дүнд үндэслэн дүгнэлт, зөвлөмж бүхий аудитын тайлан гаргана." гэж заасны дагуу Манхан сумын Төсвийн төвлөрүүлэн захирагчийн 2022 оны 12 дугаар сарын 31-ний өдрөөрх санхүүгийн нэгтгэсэн тайлан, төсвийн гүйцэтгэлд хийсэн санхүүгийн тайлангийн аудитын тайланг танилцуулж байна.

Аудитын тайланд аудит хийгдэх байгууллага, түүний орчин, аудитад хамааралтай дотоод хяналт, нягтлан бодох бүртгэл, санхүүгийн тайлагналын үзэл баримтлал, аудитаар илрүүлсэн буруу илэрхийлэл, түүнийг шийдвэрлэсэн байдал, дараагийн аудитаар анхаарах асуудал болон аудиторын дүгнэлт, дүгнэлтийн үндэслэлийг хураангуйлан толилуулав. Мөн байгууллагын үйл ажиллагааг сайжруулах, санхүү нягтлан бодох бүртгэл, хуулийн хэрэгжилттэй холбоотой өгсөн зөвлөмжүүдийг тусгасан болно.

Аудитыг аудитор Д.Эрдэнэцэцэг 2023 оны 03 дугаар сарын 19-ны өдрөөс 03 дугаар сарын 25–ний хооронд гүйцэтгэж, хяналтыг аудитын менежер А.Цэцэгсүрэн, газрын дарга, тэргүүлэх аудитор Х.Болдбаатар нар тус тус хэрэгжүүлсэн.

Тус байгууллага нь 2022 оны жилийн эцсийн санхүүгийн тайлан, төсвийн гүйцэтгэлийг Ховд аймаг дахь Төрийн аудитын газарт 2023 оны 03 дугаар сарын 13-ний өдрийн 1/56 албан бичгээр ирүүлсэн байна.

4.2 Материаллаг байдал

Төлөвлөлтийн болон гүйцэтгэлийн материаллаг байдлыг АДБОУС 2320 дагуу тодорхойлсон бөгөөд материаллаг байдлын суурь үзүүлэлтээр нийт зардлыг сонгож, материаллаг буруу илэрхийллийн эрсдэл бага гэж үнэллээ.

Төлөвлөлтийн материаллаг байдлыг 2022 оны орлого үр дүнгийн тайлангийн нийт зардал 3805,7 сая төгрөгөөс 1 хувиар буюу 38.1 сая төгрөгөөр, гүйцэтгэлийн материаллаг байдал тооцох хувийг 60 хувиар буюу 22.8 сая төгрөгөөр тогтоосныг аудитын явцад дахин хянаж шинэчлэн тогтоох *шаардлагагүй* гэж үзсэн.

4.3 **Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн хэрэгжилт**

Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль хэрэгжиж эхэлсэнтэй холбоотойгоор ЗДТГ-нь байгууллагын төсвөөс үр ашиггүй урсгал зардал санхүүжүүлсэн, ИТХ-ын төлөөлөгч зардал анхан шатны баримт хангалтгүй зарцуулсан зөрчил илэрсэн тул зөрчлийг таслан зогсоох зөвлөмж өглөө.

4.4 Санхүүгийн тайлангийн аудитаар шалгасан нийцлийн аудитын асуудал

АДБОУС 4000.16-д нийцлийн аудитыг санхүүгийн тайлангийн аудиттай хослуулан хийх тохиолдолд аудитор аль стандартыг дагаж мөрдөхийг үнэлэх, нийцлийн асуудлын талаарх дүгнэлтийг санхүүгийн тайланд өгөх аудиторын дүгнэлтээс тусад нь салгах хэрэгтэй гэж заасан байна.

4.4.1 Шилэн дансны тухай хуулийн хэрэгжилт

Шилэн дансны тухай хуулийн 6 дугаар зүйл, Засгийн газрын 2016 оны 29 дүгээр тогтоолоор баталсан “Шилэн дансны цахим хуудсанд тавих мэдээллийн агуулга, нийтлэг стандартыг тогтоох журам”-ын заалтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор www.shilendans.gov.mn цахим хуудсанд холбогдох мэдээллийг оруулсан байх үүрэгтэй.

Шилэн дансны цахим системд тендерт шалгарсан оролцогчийн мэдээлэл, ЗДТГ, ИТХ, Орон нутгийн хөгжлийн сангаас санхүүжүүлсэн таван сая төгрөгөөс дээш орлого, зарлагын гүйлгээг бүрэн мэдээлсэн бөгөөд төсөв өмч хөрөнгө зарцуулахтай холбоотой шийдвэрийн мэдээллийг 6 гүйлгээ хугацаа хоцроон бүрэн мэдээлсэн байна.

Нийцсэн бөгөөд зохистой байх батламж мэдэгдлийн түвшинд хэрэгжүүлсэн горим сорилд үндэслэн шилэн дансанд байршуулсан мэдээлэл нь шилэн дансны тухай хууль тогтоомжийн холбогдох заалттай нийцсэн гэж дүгнэлээ.

4.5 **Өмнөх зөвлөмжийн хэрэгжилт**

Өмнөх аудитаар өгөгдсөн 0.4 сая төгрөгийн 1 төлбөрийн акт барагдаж 61.9 сая төгрөгийн 1 албан шаардлага барагдуулж 96.1 сая төгрөгийн 7 зөвлөмж өгөгдсөнөөс 3 зөвлөмж бүрэн хэрэгжүүлж 4 зөвлөмжийг хэрэгжүүлж ажиллаагүй байна.

Хүснэгт 7. *Төлбөрийн акт,* албан шаардлага, зөвлөмжийн хэрэгжилт

/сая төгрөгөөр/

Үзүүлэлт	Өмнөх оны илрүүлэлт		Биелэлт		Зөрүү		
	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн	Хувь
Акт	1	0.4	1	0.4	-	-	100.0
Албан шаардлага	1	61.9	1	61.9	-	-	100.0
Зөвлөмж	7	96.1	3	64.5	4	31.6	67.1
Нийт дүн	9	158.4	5	126.8	4	31.6	89.1

4.6 Дараагийн аудитаар анхаарах асуудал

Орон нутгийн хөгжлийн сангийн хөрөнгө оруулалтын ажлуудын гүйцэтгэл, Хоршоо хөгжүүлэх сангийн зээлийн эргэн төлөлтийг дараагийн аудитаар анхаарч үзэх нь зүйтэй гэж үзлээ.

5. АУДИТЫН ИЛРҮҮЛЭЛТ

Аудитаар нийт 18.6 сая төгрөгийн алдаа[1] илэрсэн тул Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 20 дугаар зүйлийн 20.2.10-т "Аудитын байгууллагаас зөвлөмж болгосон бүртгэлийн алдааны залруулгыг мэргэжлийн түвшинд хянан, удирдлагад танилцуулах, зөвшөөрсөн тохиолдолд тухайн санхүүгийн жил, улирлын тайланд залруулга хийх, зөвшөөрөөгүй тохиолдолд аудиторт үндэслэл бүхий тайлбар хүргүүлэх" заалтын дагуу санхүүгийн тайланд залрууллаа. Үүнд:

- Үр дүнгийн тайланд хөрөнгийг үнэ төлбөргүй орлого буруу бүртгэсэнтэй холбоотой 18.6 сая төгрөгийн залруулга санхүүгийн тайланд хийж аймгийн нэгтгэлд авлаа.

Аудитаар нийт 151.7 сая төгрөгийн зөрчил[2] илэрснээс, 11.5 сая төгрөгийн 3 төлбөрийн акт тогтоож, 87.7 сая төгрөгийн 3 албан шаардлага бичиж, 52.5 сая төгрөгийн 3 зөвлөмж өглөө.

5.1 Төлбөрийн акт

- ✓ *Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй төсвийн үр ашиггүй зарцуулж бэлэг дурсгал авсан 300.0 мянга, ашиг суутгаж аваад төсөвт дутуу төвлөрүүлсэн 306.7 мянга нийт 606.7 мянган төгрөгийн зөрчил илэрлээ. Энэ нь Төсвийн тухай хуулийн 6-р зүйлийн 6.4.8-д "төсвийг зохистой удирдаж авлага, өр төлбөр үүсгэхгүй байх, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ" гэсэн заалттай нийцэхгүй байна.*
- ✓ *Тушаал шийдвэргүй зэрэг дэвийн нэмэгдэл авсан, ТАЗ-ийн 2020 оны 07-н тоот зөвлөмжийг хэрэгжүүлээгүй, тушаал шийдвэргүй үр дүнгийн нэмэгдэл авсантай холбоотой 846.8 мянган төгрөгийн зөрчил илэрлээ. Энэ нь Төсвийн тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.2.3-д "өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэлийг хангах, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ" гэсэн заалттай нийцэхгүй байна.*
- ✓ *Баяр наадмын зардлыг кассаар бэлэн авч анхан шатны баримт дутуу зарцуулсан, шагналын зардлаас ашиг суутгаж аваагүй 780.0 мянган төгрөгийн алдаа зөрчил илэрлээ. Энэ нь Төсвийн тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.2.3-д "өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэлийг хангах", Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ" гэсэн заалттай нийцэхгүй байна.*
- ✓ *ХОАМАСЗДТГ/2022.01.003 тоот гэрээт ажлын ЗХЗ-728.1, Зураг төсөв 2.5 сая, ТХЗ-1456.3, МА-ын актгүй 1456.3 сая төгрөг суутгаагүй, гэрээний дүнгээс илүү санхүүжилт олгосон 1029.2, ХОАМАСЗДТГ/2022.01.002 тоот гэрээт ажлын ЗХЗ-663.7, Зураг төсөв 2.5, ТХЗ-1327.4 суутгаагүй 10,0 сая төгрөгийн зөрчил илэрлээ. Энэ нь Төсвийн тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.2.3-д "өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэлийг хангах", 16-р зүйлийн 16.5.6-*

---

[1] Мэдээллийг тусгахгүй орхигдуулах, буруу тусган илэрхийлэх, үүнд, математик үйлдлийн алдаа, НББ-ийн бодлогыг мөрдөхөд гарсан алдаа, бодит байдлыг буруу тайлбарласан /буруу ойлгосон/, хайнга хандсан /мартсан, тэмдэглээгүй орхисон/,

[2] *Хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль тогтоомжид харшлах байгууллага, түүний удирдлага, байгууллагад ажилладаг бусад хувь хүний санаатай болон санамсаргүй үйлдэл, эс үйлдэл.*

д "дотоод аудитын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх" Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ" гэсэн заалттай нийцээгүй байна

5.2 Албан шаардлага

- ✓ *Төсвөөс төлөөлөгчийн зардалд гаргасан зардал анхан шатны баримтгүй, төсөв байхгүй, төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй төсвийн үр ашиггүй зарцуулсан 11.0 сая төгрөгийн зөрчил илэрлээ. Энэ нь Төсвийн тухай хуулийн 6-р зүйлийн 6.4.1-д "төсвийг үр ашигтай, хэмнэлттэй байхаар төлөвлөж, зарцуулах, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ" гэсэн заалттай нийцэхгүй байна.*
- ✓ *Анхан шатны баримтын бүрдэл дутуу, жолоочийн тооцоо бодож тооцоо хийгээгүй, нярваас бичгээр олгож байгаа шатахуун, замын хуудсаар баталгаажихгүй зөрүүтэй 9.0 сая, өвсний тооцоо хийж өр авлагыг баталгаажуулаагүй 31.6 сая төгрөг, төсвийг үр ашиггүй зарцуулсан 40.6 сая төгрөгийн зөрчил илэрлээ. Энэ нь Төсвийн тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.2.3-д "өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэлийг хангах", Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ" гэсэн заалттай нийцэхгүй байна.*
- ✓ *Дотуур байрны дээврийн засварын 0009 гэрээт ажлын зураг, төсөвт өртөг байхгүй, ажлын даалгавар хийгдээгүй, хүлээн авсан акт хангалтгүй, хяналт хэрэгжүүлээгүй 36.0 сая төгрөгийн зөрчил илэрлээ. Энэ нь Төсвийн тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.2.3-д "өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэлийг хангах", Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ" гэсэн заалттай нийцэхгүй байна.*

5.3 Зөвлөмж

5.3.1 *Үйл ажиллагааны зардалтай холбоотой*

<u>Илрүүлэлт:</u> Төсвөөс урсгал зардалд гаргасан зардлууд анхан шатны баримт байхгүй, хэмнэлтийн тухай хуульд нийцээгүй 2.4 сая төгрөгийн зөрчил илэрлээ. Энэ нь Төсвийн тухай хуулийн 6-р зүйлийн 6.4.1-д "төсвийг үр ашигтай, хэмнэлттэй байхаар төлөвлөж, зарцуулах, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ" гэсэн заалттай нийцээгүй.

Өгсөн зөвлөмж: Үр ашиггүй зардал санхүүжүүлэхийг таслан зогсоох, дотоод хяналт хэрэгжүүлж ажиллах

5.3.2 *Бараа материалтай холбоотой*

<u>Илрүүлэлт:</u> Анхан шатны баримтын бүрдэл хангалтгүй, акт дүгнэлтгүй сэлбэг материал худалдан авсан, зарцуулсан баримтгүй, төсвийг үр ашиггүй зарцуулсан 20.4 сая төгрөгийн зөрчил илэрлээ. Энэ нь Төсвийн тухай хуулийн 6-р зүйлийн 6.4.1-д "төсвийг үр ашигтай, хэмнэлттэй байхаар төлөвлөж, зарцуулах", 16-р зүйлийн 16.5.6-д "дотоод аудитын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх", Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р

зүйлийн 18.1-д “Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ” гэсэн заалттай нийцэхгүй байна.

<u>Өгсөн зөвлөмж</u>: Анхан шатны баримтгүй ажил гүйлгээ хийхгүй байх, нягтлан бодох бүртгэлээр тавих хяналтыг сайжруулах

5.3.3 ***ОНХС-ийн зарцуулалттай холбоотой***

<u>Илрүүлэлт</u>: Хадлангийн талбай торлох 0007 тоот гэрээт ажлын гүйцэтгэлийн дараах хяналт хэрэгжүүлээгүй, зураг, төсөвт өртөг байхгүй /үүрэг даалгаврын биелэлт/, зарим ажлууд анхан шатны баримтгүй, гүйцэтгэл хангалтгүй 29.6 сая төгрөгийн зөрчил илэрлээ. Энэ нь Төсвийн тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.2.3-д "өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэлийг хангах", 16-р зүйлийн 16.5.6-д "дотоод аудитын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх" Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д “Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ” гэсэн заалттай нийцэхгүй байна.

<u>Өгсөн зөвлөмж</u>: Хөрөнгө оруулалтаар хэрэгжиж байгаа ажлуудын хяналтыг сайжруулах хөрөнгийн үр дүнг дээшлүүлэх

Дээрх зөвлөмжийн биелэлтийг Ховд аймаг дахь Төрийн аудитын газарт 2022 оны 6 дүгээр сарын 15-ны өдрийн дотор ирүүлнэ үү.

Аудитын явцад бидэнтэй хамтран ажилласан холбогдох ажилтнуудад талархал илэрхийлье.

6. АУДИТААР ИЛЭРСЭН БУРУУ ИЛЭРХИЙЛЛИЙН НЭГТГЭЛ

Санхүүгийн тайлангийн аудитын алдааны нэгтгэл

/сая төгрөгөөр/

Алдааны товч утга	Нийт алдаа		Мэдээллийг тусгахгүй орхигдуулсан		Буруу тусган илэрхийлсэн		Үүнээс Залруулсан		Зөвлөмж	
	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн
Үнэ төлбөргүй хөрөнгийн орлого зөрүүтэй илэрхийлсэн	1	18.6	1	18.6			1	18.6	-	-
Дүн	1	18.6	1	18.6	-	-	1	18.6	-	-

Санхүүгийн тайлангийн аудитын зөрчлийн нэгтгэл

/мянган төгрөгөөр/

Зөрчлийн товч утга	Үүнээс Нийт алдаа		Төлбөрийн акт		Албан шаардлага		Зөвлөмж	
	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн
Тушаал шийдвэргүй зэрэг дэвийн нэмэгдэл авсан, ТАЗ-ийн 2020 оны 07-н тоот зөвлөмжийг хэрэгжүүлээгүй, тушаал шийдвэргүй үр дүнгийн нэмэгдэл авсан	1	846.1	1	846.1				

Баяр наадмын зардлыг кассаар бэлэн авч анхан шатны баримт дутуу зарцуулсан, шагналын зардлаас ашиг суутгаж аваагүй алдаа зөрчил байна.	1	780.0	1	780.0				
ХОАМАСЗДТГ/2022.01.003 тоот гэрээт ажлын ЗХЗ-728.1, Зураг төсөв 2.5 сая, ТХЗ-1456.3, МА-ын актгүй 1456.3 сая төгрөг суутгаагүй, гэрээний дүнгээс илүү санхүүжилт олгосон 1029.2, ХОАМАСЗДТГ/2022.01.002 тоот гэрээт ажлын ЗХЗ-663.7, Зураг төсөв 2.5, ТХЗ-1327.4 суутгаагүй	1	10,039.4	1	10,039.4				
Анхан шатны баримтын бүрдэл дутуу, жолоочийн тооцоо бодож тооцоо хийгээгүй, нярваас бичгээр олгож байгаа шатахуун, замын хуудсаар баталгаажихгүй зөрүүтэй 9.0 сая, өвсний тооцоо хийж өр авлагыг баталгаажуулаагүй 31.6 сая төгрөг, төсвийг үр ашиггүй зарцуулсан	1	40,651.1			1	40,651.1		
Дотуур байрны дээврийн засварын 0009 гэрээт ажлын зураг, төсөвт өртөг байхгүй, ажлын даалгавар хийгдээгүй, хүлээн авсан акт хангалтгүй, хяналт хэрэгжүүлээгүй	1	36,000.0			1	36,000.0		
Анхан шатны баримтын бүрдэл хангалтгүй, акт дүгнэлтгүй сэлбэг материал худалдан авсан, зарцуулсан баримтгүй, төсвийг үр ашиггүй зарцуулсан	1	20,433.5					1	20,433.5
Хадлангийн талбай торлох 0007 тоот гэрээт ажлын гүйцэтгэлийн дараах хяналт хэрэгжүүлээгүй, зураг, төсөвт өртөг байхгүй /үүрэг даалгаврын биелэлт/, зарим ажлууд анхан шатны баримтгүй, гүйцэтгэл хангалтгүй	1	29,640.0					1	29,640.0
Дүн	7	138,390.1	3	11,665.5	2	76,651.1	2	50,073.5

Санхүүгийн тайлангийн аудитын илэрсэн нийцлийн аудитын зөрчлийн нэгтгэл

/мянган төгрөгөөр/

Зөрчлийн товч утга	Нийт зөрчил		Үүнээс					
			Төлбөрийн акт		Албан шаардлага		Зөвлөмж	
	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн	Тоо	Дүн
Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль зөрчин хандив, бэлэг олгосон	1	606.7	1	606.7	-	-	-	-
Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль зөрчин үр ашиггүй зардал гаргасан	1	11,041.0			1	11,041.0		
Төрийн хэмнэлтийн тухай хууль зөрчин хөрөнгө зарцуулсан	1	2,439.2					1	2,439.2
Дүн	**3**	**14,086.9**	**1**	**606.7**	**1**	**11,041.0**	**1**	**2,439.2**

АУДИТЫН ТАЙЛАНГ ХЯНАСАН:

ДАРГА, ТЭРГҮҮЛЭХ АУДИТОР: Х.БОЛДБААТАР

АУДИТЫН МЕНЕЖЕР: А.ЦЭЦЭГСҮРЭН

ТАЙЛАНГ БИЧСЭН:

АХЛАХ АУДИТОР: Д.ЭРДЭНЭЦЭЦЭГ

АУДИТААР ИЛРҮҮЛСЭН АЛДАА, ЗӨРЧИЛТЭЙ АСУУДЛЫН БҮРТГЭЛ

Байгууллагын нэр: Манхан сум ТТЗ
Тайлант хугацаа: 2022.01.01-2022.12.31

№	Ажил гүйлгээний анги, дансны үлдэгдэл,	Алдаа, зөрчлийн товч утга	Зөрчсөн хуулийн заалт	Мөнгөн дүн	Аудитын байгууллагаас гаргасан шийдэл	Шалгагдагч байгууллагын санал, тайлбар, холбогдох байгууллага	Материаллаг эсэх: Материаллаг	Материаллаг эсэх: Материаллаг бус
А	1	3		4	5	6	9	10
1	Урсгал зардал	Төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй төсвийн үр ашиггүй зарцуулж бэлэг дурсгал авсан 300.0 мянга, ашиг суутгаж аваад төсөвт дутуу төвлөрүүлсэн 306.7 мянга	Төсвийн тухай хуулийн 6-р зүйлийн 6.4.8-д "төсвийг зохистой удирдаж авлага, өр төлбөр үүсгэхгүй байх, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ"	606,676	Төлбөрийн акт	ИТХ		606,676
2	Урсгал зардал	Тушаал шийдвэргүй зэрэг дэвийн нэмэгдэл авсан, ТАЗ-ийн 2020 оны 07-н тоот зөвлөмжийг хэрэгжүүлээгүй, тушаал шийдвэргүй үр дүнгийн нэмэгдэл авсан	Төсвийн тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.2.3-д "өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэлийг хангах, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 13-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ"	346,777 780,0	Төлбөрийн акт	ЗДТГ		846,777 780,0
3	Хөрөнгө оруулалт	ХОАМАСЗДТГ/2022.01.003 тоот гэрээт ажлын ЗХЗ-728.1, Зураг төсөв 2.5 сая, ТХЗ-1456.3, МА-ын актгүй 1456.3 сая төгрөг суутгаагүй, гэрээний дүнгээс илүү санхүүжилт олгосон 1029.2, ХОАМАСЗДТГ/2022.01.002 тоот гэрээт ажлын ЗХЗ-663.7, Зураг төсөв 2.5, ТХЗ-1327.4 суутгаагүй	Төсвийн тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.2.3-д "өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэлийг хангах", 16-р зүйлийн 16.5.6-д "дотоод аудитын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх" Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ"	10,039,408	Төлбөрийн акт	ОНСХ		10,039,408
4	Урсгал зардал	Төсвөөс төлөөлөгчийн зардалд гаргасан зардал анхан шатны баримтгүй, төсөв байхгүй, төрийн хэмнэлтийн тухай хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй төсвийн үр ашиггүй зарцуулсан	Төсвийн тухай хуулийн 6-р зүйлийн 6.4.1-д "төсвийг үр ашигтай, хэмнэлттэй байхаар төлөвлөж, зарцуулах, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ"	11,041,000	Албан шаардлага	ИТХ	11,041 000	
5	Бараа материал	Анхан шатны баримтын бүрдэл дутуу, жолоочийн тооцоо бодож тооцоо хийгээгүй, няраваас бичгээр олгож байгаа шатахуун, замын хуудсаар баталгаажихгүй зөрүүтэй 9.0 сая, өвсний тооцоо хийж өр авлагыг баталгаажуулаагүй 31.6 сая төгрөг, төсвийг үр ашиггүй зарцуулсан	Төсвийн тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.2.3-д "өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэлийг хангах", Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 13-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ"	40,651,120	Албан шаардлага	ЗДТГ	40,651 120	
6	Хөрөнгө оруулалт	Дотуур байрны дээврийн засварын 0009 гэрээт ажлын зураг, төсөвт өртөг байхгүй, ажлын даалгавар хийгдээгүй, хүлээн авсан акт хангалтгүй, хяналт хэрэгжүүлээгүй	Төсвийн тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.2.3-д "өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэлийг хангах", Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 13-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ"	36,000,000	Албан шаардлага	ОНСХ	36,000 000	
7	Урсгал зардал	ИТХ-ын төлөөлөгч нарын зардал гэж гаргасан зардлууд анхан шатны баримт байхгүй, хэмнэлтийн хуульд нийцээгүй,	Төсвийн тухай хуулийн 6-р зүйлийн 6.4.1-д "төсвийг үр ашигтай, хэмнэлттэй байхаар төлөвлөж, зарцуулах, Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ"	2,439,200	Зөвлөмж	ИТХ	2,439 200	
8	Урсгал зардал	Анхан шатны баримтын бүрдэл хангалтгүй, акт дүгнэлтгүй сэлбэг материал худалдан авсан, зарцуулсан баримтгүй, төсвийг үр ашиггүй зарцуулсан	Төсвийн тухай хуулийн 6-р зүйлийн 6.4.1-д "төсвийг үр ашигтай, хэмнэлттэй байхаар төлөвлөж, зарцуулах", 16-р зүйлийн 16.5.6-д "дотоод аудитын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх", Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ"	20,433,480	Зөвлөмж	ЗДТГ	20,433 480	

9	Хөрөнгө оруулалт	Хадлангийн талбай торлох 0007 тоот гэрээт ажлын гүйцэтгэлийн дараах хяналт хэрэгжүүлээгүй, зураг, төсөвт өртөг байхгүй /гүүрэг давалгаарын биелэлт/, зарим ажлууд анхан шатны баримтгүй, гүйцэтгэл хангалтгүй	Төсвийн тухай хуулийн 14-р зүйлийн 14.2.3-д "өөрийн эрхлэх асуудлын хүрээнд төсвийг үр ашигтай удирдах, гүйцэтгэлийг хангах", 16-р зүйлийн 16.5.6-д "дотоод аудитын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх" Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ"	29,640,000	Зөвлөмж	ОНСХ	29,640,000	
10	Төсвийн гүйцэтгэл	Хөрөнгө орлого аваагүй үнэ төлбөргүй орлогоор үр дүн зөрсөн 16.3 сая, мөнгөн хөрөнгө 2.4 сая төгрөгөөр зөрүүтэй илэрхийлэгдсэн	Төсвийн тухай хуулийн 6-р зүйлийн 6.3.1-д "Төсвийн орлого, зарлага, хөрөнгө, өр төлбөрийн гүйлгээг бүртгэх бичилт хийхгүйгээр нийт дүнгээр нь төлөвлөж, тайлагнах", Нягтлан бодох бүртгэлийн тухай хуулийн 18-р зүйлийн 18.1-д "Нягтлан бодох бүртгэлийг удирдан зохион байгуулах үүргийг аж ахуйн нэгж, байгууллагын гүйцэтгэх удирдлага хүлээнэ"	18,642,949	Залруулах	ЗДТГ		18,642,949
		Нийт дүн		170,340,610			140,204,800	30,135,810

180.0.

Боловсруулсан: Аудитор Д.Эрдэнэцэцэг 2023.03.25

Анхан шатанд хянасан аудитын менежер А.Цэцэгсүрэн 2023.03.25

Хоёр дахь шатанд хянасан Дарга Тэргүүлэх аудитор, Аудитын удирдлагын санал Х.Болдбаатар 2023.03.25

Аудитаар илэрсэн асуудлын бүртгэлийг зөвшөөрсөн:

Засаг дарга Т.Лхагвасүрэн

ИТХ-ын нарийн бичгийн дарга Ц.Сонинцэз

ЗДТГ-ын дарга Г.Ядамжав

Санхүү, албаны дарга Б.Баярхишиг

Нягтлан бодогч М.Бямбацэцэг

Нягтлан бодогч Б.Гансүх